

Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 2. Wien—Köln—Graz 1986, 86 S., Taf.

Obsah: S. Felgenhauer-Schmiedt, Die hochmittelalterliche Burg Möllersdorf, 1 až 45. Publikace výsledků výzkumu F. Tscherneye a autorky, při nichž objeveny pozůstatky zdíva a artefakty. S počátky hradu koncem 11. století spojována obvodová zeď široká 1,8 m, k níž byly přistavěny dřevěné budovy na kamenné podezdívce. V této podobě existovalo sídlo asi do druhé třetiny 12. století. Koncem 12. století postavena reprezentativní budova. Násilný zánik lokality někdy v šedesátých až osmdesátých letech 13. století dokládají četné šipky. Lze je spojit s bojem mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem Habsburským. Nalezená keramika je rozdělena podle charakteristiky keramického materiálu do desíti skupin. Z kovových předmětů nalezeny podkovy, zvoneček, šipky, část ostruhy s kolečkem, bronzový prolamovaný závěsek mající četné analogie z 12. a první poloviny 13. století v Harzu, železná jehlice s šikmoprovrtanou kulovitou hlavicí, zlomky skla asi italského původu, kostěný hrací kámen, mince z konce 12. století a kamenný přeslen. Na stavebním kameni zjištěna značka v podobě hrabí. Lokalitu lze charakterizovat jako opevněný dvůr (plocha 3000 m²) s přilehlým sídlištěm. Kamenná reprezentační zástavba již ve 12. století dává lokalitě charakter vodního hradu. Písemné prameny uvádějí od 12. století babenberské ministeriály, kteří se psali podle Möllersdorfu a zastávali funkci číšníků. Jako poslední se uvádí Hugo a jeho syn Rugerus roku 1260. Publikovaný výzkum přes svůj omezený rozsah i problematičnost datování počátků je velmi přínosný pro poznání podoby feudálních sídel 12. a 13. století v Rakousku. Dosud zde byla známa z této doby především sídla typu motte (Hausberg). Podstatný rozdíl velikosti sídel jistě odráží sociální postavení stavebníků v rámci feudální společnosti. E. Pucher, Mittelalterliche Tierknochen aus Möllersdorf (Niederösterreich), 47—57. Rozbor zvířecích kostí z výzkumu popsaného v předchozím článku. Jednalo se převážně o kosti domácích zvířat (polovina ze skotu, třetina z prasete, malé zastoupení ovce a kozy, doložena drůbež, kůň a mul). Stáří hovězího dobytka v době porážky bylo různé, ale vepři byli zabíjeni ve věku mladé dospělosti, což odpovídá zjištěním v Gaiselbergu a Stillfriedu a je tedy charakteristické pro panská sídla. Faunisticky zajímavé jsou ojedinělé kosti ze supa a orla. K. Bors u. K. Krchnawy, Die Keramik des 1529 zerstörten Klosters St. Laurentio, 59—72. Klášter ležící 8 km západně od hranic Vídně byl založen 1456 a 1529 zničen Turky. Mezi nálezy je nejčastější keramika — hrnce (často s kolky na okrajích), pokličky, misky, džbány, poháry a misky. Některé hrnce, džbány, misky a konvice byly opatřeny polevou. Nalezeny glazované i neglazované kachle. Vyskytly se i zlomky železných předmětů, skla a zvířecí kosti. Cena materiálu je především v časové ohraničenosti. R. Koch, Das ehemalige Franziskanerkloster „S. Maria in Paradyso“ bei Ried am Riedberg und die St. Laurentius-Kapelle, 73—85. Klášter založen v polovině 15. století na místě starší kaple ze 14. století. Zničen Turky roku 1529 a na místě obnovena jen kaple. F. Felgenhauer—U. Langenecker—A. Mikosz, Bibliographie zur Archäologie des Mittelalters in Österreich, II. Teil, 87—98. Bibliografie navazující na ZAM 8, 1980, 169 a další.

JOSEF UNGER

Falko Daim, **Das awarische Gräberfeld von Leobersdorf, NÖ.** Studien zur Archäologie der Awaren 3/1, 2. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1987, 470+323 S., 192+XV Taf., 4+1 Beilagen.

Již potřetí se znovu po roce objevuje další práce z řady studií k dějinám Avarů, kterou rediguje vědecký pracovník Institutu pro prehistorii a rané dějiny vídeňské univerzity doc. dr. Falko Daim. Tentokrát se jedná o dvousvazkové dílo, obsahující

důslednou archeologickou analýzu avarského pohřebiště v Leobersdorfu (Dolní Rakousko) v jednom dílu, zatímco díl druhý přináší několik příspěvků odborníků příbuzných (vesměs přírodovědných), archeologii či historii nápomocných vědních oborů, jež se zabývají rozbořem nálezů z této lokality z hlediska svého zaměření a specializace.

V prvním svazku podává F. Daim souhrn všech poznatků, které lze z archeologického materiálu na základě jeho důkladného rozboru získat. Po krátké předmluvě se věnuje v kapitole I. popisu naleziště, jeho geologickým, dopravním a vlastnicko-majetkovým poměrům; zmiňuje se také o dřívějších objevech a nálezích ze starších časových období pravěku (s. 11—16). Druhá kapitola sleduje dějiny výzkumu, jehož počátky spadají do roku 1871, objasňuje metodiku terénní práce, způsob měření a terénní dokumentace; okrajově je uveden i popis počátečních zjišťovacích sondáží (s. 17—23).

Oddíl III. je zaměřen na metodu vyhodnocení (s. 27—33), typologii, kombinační statistiku a pohřební zvyky, vytyčuje kvalitativní kritéria milodarů a zdůrazňuje možnost historického využití antropologických údajů.

V kapitole IV. informuje autor čtenáře o relativní chronologii pohřebiště, stanoví její podklady podle definice nálezových typů a četností za užití statistické metody seriace, jejímž výsledkem je zachycení vývoje uložení koster. Uvažuje v závěru o vztahu této analýzy k uspořádání hrobů (s. 35—63). Zde je několik stran věnováno mapkám vývoje pohřebiště v jednotlivých fázích na základě stanovených nálezových typů (14 kartografických znázornění).

K vlastnímu archeologickému jádru práce se autor dostává až v pátém oddíle (s. 65—120), kde se zabývá otázkami pohřebního ritu. Po krátkém úvodu sleduje F. Daim orientaci hrobů (většinou Z-V), rozměry hrobových jam, dvou- i vícenásobné pohřby, dodatečně uložené pohřby, vylupování a jiné porušování hrobů; studuje také problematiku „rakví“, zasazování kamenů do hrobových jam, a také uvádí jeden příklad hrobu s nikou (výklenkem). Nejčastější poloha mrtvého je na zádech, existují však i případy skrčených koster, snad vyvrženců společnosti. Každý z těchto zkoumaných jevů je rozebírán v průběhu tří chronologických fází, raně, středně a pozdně avarské. Další odstavce pak hovoří o vybavení hrobů oděvem, zbraněmi a nářadím a stanoví nejčastější zastoupení těchto předmětů v ženských, mužských i dětských hrobech, jakož i jejich umístění. Autor se zaměřuje zejména na rozložení pásových garnitur bohatých kování. Milodary konzumního rázu — jídlo v hrobech — dokazují především zvířecí kosti (včetně určení druhu zvířete i části těla), lišící se znovu v rozpětí tří časových horizontů. Zvláštní podkapitola je věnována nádobám v hrobech, jejich účelu, uložení i počtu na pohřebišti. Pouze ve dvou případech byly nalezeny hroby zcela bez milodarů a výbavy. Autor doplňuje všechny popisované a analyzované jevy mnoha analogiemi, zejména z Maďarska, ale i jihozápadního Slovenska.

Šestá kapitola (s. 121—154) pokračuje v podrobné archeologické analýze nálezového materiálu, přičemž je opět zachováno členění do tří chronologických fází avarského období. Autor zde vypočítává ženské a mužské hroby příslušející jednotlivým časovým úsekům, důkladně je popisuje a rozebírá jejich hrobovou výbavu.

V sedmém oddíle je rozpracována absolutní chronologie pohřebiště v Leobersdorfu (s. 155—159). Autor předkládá dvě možnosti absolutního datování raně, středně a dvou stupňů pozdně avarského období (v časovém rozmezí 670—800) a přiřazuje k nim počet hrobů. Z tohoto rozboru vyplývá, že nejvíce bylo pohřebiště užíváno v prvním stupni pozdně avarského období (tedy v letech 710/730—800), kam spadá 100 hrobů.

Kapitola VIII. přináší vlastní výsledky archeologického vyhodnocení (s. 161—172) a jejich využití jako východiska pro etno-historickou interpretaci. Na tomto základě se věnuje autor úvahám o tehdejší obyvateľstvu a jejich jídelníčku z hlediska zachovaných „konzumních milodarů“. Důležitou podkapitolu tvoří poznámky o stavu řemesel a obchodu, o významu tradice a věrských představ.

V devátém oddílu představuje F. Daim Leobersdorf jako součást celé avarské říše a pojímá tuto kapitolu jako příspěvek k dějinám osídlení rakouského Podunají, čímž vytváří vlastně závěrečné shrnutí celé problematiky (s. 173—179). Rozlišuje opět tradiční chronologické stupně avarského období a sleduje zároveň vztah avarských vpádů a válek k původnímu slovanskému osídlení. Dovětek pak tvoří seznam avarských hrobových a ojedinělých nálezů z oblasti Vídně, Dolního Rakouska, Burgenlandu i zahraničí (Maďarsko, ČSFR, s. 180—192).

Závěrečné kapitoly prvního svazku jsou ryze archeologicko-dokumentačního charakteru: jde o přehled zkratk literatury a periodik, dokumentační tabulky chronologického zařazení hrobů a tabulky přesných nálezových údajů o jednotlivých hro-

bech a druhu milodarů. Ty předcházejí vlastnímu rozsáhlému katalogu všech hrobů od č. 1 do č. 153, jenž tvoří kapitolu XII. (s. 215—276), s detailním popisem hrobové jámy a obsahu včetně výbavy. V oddíle XIII. (s. 279—470) je zahrnuta celá kresebná dokumentace, tj. vyobrazení hrobových jam i koster, zároveň s příslušným inventářem (v měřítku 1:1). Autor evidentně dává přednost kresebným tabulkám před fotografickými, kterých je podstatně méně a představují pouze výběr zvláštních hrobových situací a významných nálezů, zejména bronzových pásových garnitur (tab. 159—192). Jako skládací vložené přílohy slouží plán potřebiště a tři mapy rozšíření avarských nálezů.

Ve druhém svazku dal autor příležitost odborníkům jiných vědních disciplín zaměřit se na zpracování příslušných nálezů svého oboru z leobersdorfského pohřebiště. Jde především o analýzu textilních zbytků tkanin a krátký exkurz o otisku struktury látky na zadní straně bronzového nákončí, jenž podal H. J. Hundt (s. 9 až 17). O Cihocki se zabýval zkoumáním zbytků dřeva na leobersdorfských nálezích (s. 19—43). Společným příspěvkem P. Wobrauscheka, W. Haidera a Ch. Streliové je zpracování výsledků rentgenové a fluorescenční analýzy bronzových nálezů (s. 45—55). Statistické vyhodnocení a závěry rozborů těchto bronzových kování z Leobersdorfu podává P. Stadler, blízký spolupracovník F. Daima v tomto směru (s. 57—73). M. Steinbergera zaujala kulturně-historická interpretace analýz kovů těchto předmětů (s. 75 až 77). Nejdelší studie je věnována antropologickému a paleozoologickému rozboru a určení kosterného materiálu, který provedla S. Grefen-Petersová (s. 79—307). Kapitola je doplněná dokumentačními přehledy a bohatou fotografickou a kartografickou dokumentací (tab. I—XV). Tvoří jádro druhého svazku se samostatnou předmluvou, obsahem a třinácti kapitolami.

Jako již dvě předchozí práce této řady vyznačuje se i tato rozsáhlá monografie moderním pojetím a důkladným archeologickým zpracováním dané problematiky za použití nejnovějších exaktních metod, o čemž svědčí statistické kapitoly i celý druhý svazek. Ten přináší samostatně utříděné rozborů jednotlivých vědních disciplín, které se v tomto případě stávají pro archeologii pomocnými. Přehlednost práce znásobuje grafické členění do oddílů, kapitol a podkapitol s bohatou technickou, kresebnou a fotografickou dokumentací, provedenou na vysoké profesionální úrovni (pérovkové i fotografické tabulky, kartografická znázornění pohřebiště v jednotlivých časových fázích). Podrobný je i seznam užitě literatury, v němž nechybí citace mnoha československých prací, zejména slovenských badatelů (např. Z. Čilinské), zabývajících se tímto obdobím. Tradičně vzorná grafická a knižní úprava (sice v brožované vazbě, ale na kvalitním papíře) stejného typu jako dvě monografie předcházející vzbuzuje u čtenáře-odborníka oprávněnou naději na další svazky této řady.

ZDENKA MĚCHUROVÁ

Rudolf Büttner—Renate Madritsch, Burgen und Schlösser in Niederösterreich. Vom Bisamberg bis Laa/Thaya. Wien, Birken-Verlag 1987, 216 s., velké množství plánek, fotografií a vedut v textu.

Zatím poslední publikace z edice vydavatelství Birken-Verlag, v němž už od roku 1958 vycházejí přehledy opanských sídlech (srov. S. Petrin, Rakouské hrady a zámky, JM 6, 1970, 168—169), zabírá prostor severně od Dunaje u Vídně až po naše hranice. Zahrnuje okresy Stockerau (Štokrava), Korneuburg, Wolkersdorf, Mistelbach a Laa (Lava) a po rakouském Pomoraví (R. Büttner, Burgen und Schlösser in Niederösterreich. Vom Marchfeld bis Falkenstein, Wien 1982) splácí další část dluhu, který rakouská kastelologie v oblasti Weinviertelu a části Waldviertelu doposud měla. Vždyť donedávna byla jediným souborným dílem o dolnorakouských hradech nedokonalá a již značně zastaralá kompilace G. Bindera, Die niederösterreichischen Burgen und Schlösser z roku 1925. Pro nás jsou tyto publikace o to cennější, že naši badatelé tak získávají srovnávací materiál, který má, zejména pro jižní Moravu, zásadní charakter.

K historikovi R. Büttnerovi, který již zpracoval sídla několika oblastí Dolního Rakouska, hlavně jižně od Dunaje, se tentokrát připojila historička umění R. Madritschová. Ta se ale věnovala především verbálnímu hodnocení architektur, neboť plánovaná část knihy vychází nadále z mimořádného, leč souhrnně nepublikovaného dokumentačního díla profesora A. Klaara, případně Kreutzbruckových náčrtů a ojedinele je autorem půdorysu i G. Seebach (Steinabrunn). Z toho vyplývá i absence grafického podchycení menších zřícenin a reliéfně dochovaných zbytků dřevohlinitých hrádků a sídel typu „motte“, které stály mimo okruh zájmu dokumentátorů.